

Sygn. akt I ACa 784/14, IACz 1045/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 lutego 2015 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Janusz Leszek Dubij (spr.)
Sędziowie	:	SA Magdalena Pankowicz SA Jarosław Marek Kamiński
Protokolant	:	Sylwia Radek - Łuksza

po rozpoznaniu w dniu 13 lutego 2015 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa **M. G. i J. G.**

przeciwko **A. G.**

o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli

na skutek apelacji i zażalenia pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Ostrołęce

z dnia 25 czerwca 2013 r. sygn. akt I C 742/12

I. **oddala apelację;**

II. **zasądza od pozwanego na rzecz powodów kwotę 2.700 zł powiększoną o należny podatek VAT tytułem zwrotu kosztów procesu za instancję odwoławczą;**

III. **oddala zażalenie.**

UZASADNIENIE

Powodowie M. i J. G. po sprecyzowaniu powództwa wnieśli o zobowiązanie pozwanego A. G., aby przeniósł nieodpłatnie na rzecz powodów własność nieruchomości rolnej o pow. 15,33 ha, oznaczonej nr (...) położonej we wsi G..

Pozwany A. G. wnosił o oddalenie powództwa.

Sąd Okręgowy w ostrołęce wyrokiem z dnia 25 czerwca 2013 roku w następstwie odwołania darowizny z dnia 4 stycznia 2002 roku, sporządzonej przed notariuszem Z. B. w kancelarii w M., Rep. A nr (...), zobowiązuje pozwanego A. G. do złożenia – zgodnie z żądaniem powodów – następującego oświadczenia woli: A. G., syn J. i M., własność nieruchomości rolnej o powierzchni 15,33 ha położonej w obrębie wsi G., gmina P., oznaczonej numerami ewidencyjnymi: (...) – mającej urządzoną księgę wieczystą w Sądzie Rejonowym w Przasnyszu w Wydziale Ksiąg Wieczystych nr księgi (...) przenosi na rzecz J. i M. małżonków G. nieodpłatnie (punkt I wyroku), umorzył postępowanie w zakresie cofniętego powództwa (punkt II wyroku) oraz przyznał pełnomocnikowi powodów adw. J. S., ustanowionemu z urzędu, wynagrodzenie w kwocie 4.428 złotych brutto (punkt III) i nakazał pobrać na rzecz Skarbu od pozwanego A. G. kwotę 5.000 złotych tytułem nieuiszczonej opłaty sądowej i kwotę 4.428 złotych z tytułu udzielonej pomocy prawnej przez pełnomocnika ustanowionego z urzędu.

U podstaw powyższego rozstrzygnięcia znalazły się następujące ustalenia faktyczne:

W dniu 4 stycznia 2002r. między stronami została zawarta umowa darowizny w formie aktu notarialnego – rep. A nr (...) przed notariuszem Z. B. w kancelarii w M.. M. i J. małżonkowie G. nieruchomości rolną o pow. 15,33 ha, oznaczoną nr (...), położoną w obrębie wsi G. gmina P. darowali swojemu synowi A. G., zobowiązując do zapewnienia im mieszkania. A. G. darowiznę tą przyjął – § 3 umowy. Na nabytej nieruchomości oznaczonej nr (...) obdarowany ustanowił na rzecz rodziców dożywotnio i nieodpłatnie: służebność polegającą na korzystaniu z jednego pokoju od strony zachodniej, współkorzystaniu z pomieszczeń wspólnych (łazienka, kuchnia, korytarz, strych, piwnica) oraz korzystaniu z jednego pomieszczenia w oborze: użytkowanie ograniczone w wykonywaniu do 95 arów gruntu klasy V i VI za siedliskiem. Darczyńcy zobowiązali obdarowanego, aby zapewnił im wszelką pomoc i opiekę, dostarczał opał, owoce i warzywa z tego gospodarstwa wg ich potrzeb; płacił składki na ubezpieczenie za matkę do czasu uzyskania przez nią wieku emerytalnego – § 4 umowy. Jednocześnie powód oświadczył, że umowę tą zawiera w związku z zaprzestaniem działalności rolniczej w rozumieniu ustawy z dnia 20.12.1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników – § 1 umowy. Powodowie odwołali darowiznę pismem z dnia 18 stycznia 2012 r..

Powodowie darowali gospodarstwo rolne synowi A., ponieważ chcieli uzyskać emerytury rolnicze. Wychowali ośmioro dzieci. J. G. ma przyznane prawo do emerytury rolniczej w wysokości 1.000 zł łącznie z dodatkiem opiekuńczym, natomiast M. G. w kwocie 800 zł.

Powodowie znajdują się w trudnej sytuacji, ponieważ M. G. od 2003 r. jest leczona w (...) w M. z powodu zaburzeń afektywnych. Natomiast J. G. cierpi na chorobę P., od pięciu lat nie może pracować na gospodarstwie rolnym. Choroba ta powoduje, że J. G. wymaga całodobowej opieki, trzeba go wykąpać, ubrać, nakarmić, ogolić, podać leki. Czynności te wykonuje jego żona M. G., korzystając z pomocy córki. Powód ma trudności w poruszaniu się. Raz w miesiącu musi jechać do lekarza rodzinnego, następnie trzeba wykupić leki. Raz na pół roku jest konieczna wizyta u neurologa. J. G. do lekarza zawozi jego córka M. C., która wykupuje mu leki. Sam nie jest w stanie tego zrobić. M. G. ma wyznaczone wizyty u lekarza psychiatry raz na dwa miesiące. Po wizycie trzeba wykupić leki przeciwdepresyjne i uspokajające. Powódkę do lekarza zawozi swoim samochodem córka M. C.. Odległość do M. w jedną stronę wynosi 15 km. We wsi G., gdzie zamieszkują powodowie nie ma sklepu, przyjeżdża tylko samochód z pieczywem. Najbliższy sklep jest w odległości 3 km, ale tam można kupić tylko alkohol i chleb. M. C. zamieszkuje z powodami i w zasadzie zajmuje się prowadzeniem domu, sprzątaniem, robieniem zakupów. Powodowie wymagają opieki i pomocy w sprawach codziennych. Obowiązki te wykonuje obecnie córka M. C..

Powodowie zwrócili się do syna A. G., aby wywiązywał się z obowiązków wynikających z umowy. Wskazywali, że potrzebują opieki, pomocy, żeby przygotował im drzewo na opał, wykonał prace porządkowe w obejściu, pomalował pomieszczenia. Pozwany nie podjął żadnych czynności, aby wywiązać się z tych obowiązków.

A. G. mieszka w M. od 1999 r., pracuje w piekarni i osiąga z tego tytułu wynagrodzenie w wysokości 2.800 zł. Ma na utrzymaniu troje dzieci: ze związku małżeńskiego dwoje dzieci w wieku 9 i 7 lat, na rzecz których uiszcza alimenty w

kwocie 1.200 zł miesięcznie oraz ze związku konkubenckiego jedno dziecko w wieku 7 miesięcy. Związek małżeński pozwanego został rozwiązany przez rozwód w 2010r. Pozwany razem z konkubiną wynajmuje mieszkanie za kwotę 1.400 zł miesięcznie. Pracuje w systemie zmianowym, podobnie jak konkubina i opiekuje się na zmianę dzieckiem. Pozwany ostatni raz był u rodziców w 2009 r. Nie jest w stanie zamieszkać z rodzicami. Na wsi nie miałby pracy, a prowadzenie gospodarstwa rolnego jego zdaniem jest nieopłacalne.

Gospodarstwo rolne wdzierżawia brat stryjeczny pozwanego - L. G. w zamian za uiszczenie podatków. Dopłaty unijne za 2012r. i 2013r. odebrał pozwany. Wcześniej dopłaty te odbierali powodowie.

Mając na uwadze powyższe ustalenia, Sąd Okręgowy uznał, że roszczenie powodów J. i M. małżonków G. było uzasadnione. Powodowie odwołali darowiznę uzasadniając, że pozwany uporczywie nie wywiązuje się z obowiązków wynikających z umowy. Wprawdzie przysporzenie darowizny następuje na rzecz obdarowanego bezpłatnie ale to nie wyklucza dopuszczalności obciążenia obdarowanego obowiązkiem oznaczonego działania lub zaniechania, jeżeli obciążenie takie nie czyni nikogo wierzyicielem (art. 893 k.c.).

W ocenie Sądu I instancji obdarowany A. G. nie wywiązywał się ze swoich obowiązków względem schorowanych rodziców, którzy darowali mu cały dorobek swojego życia. Pozwany przyznał, że jego zachowanie nie było prawidłowe, lecz usprawiedliwiał się swoją sytuacją życiową. Zdaniem Sądu Okręgowego postawa pozwanego w żaden sposób nie mogła być usprawiedliwiona i akceptowana, nawet uwzględniając jego sytuację rodzinną i materialną. Mając na uwadze materiał dowodowy zgromadzony w sprawie, Sąd Okręgowy uznał, że w niniejszej sprawie zostały spełnione warunki z art. 898 § 1 k.c., bowiem pozwany dopuścił się względem rodziców rażącej niewdzięczności. Za niewdzięczność przyjmuje się świadome naruszenie podstawowych obowiązków ciążyących na obdarowanym względem darczyńcy, krzywdzące darczyńcę. W ocenie Sądu I instancji rażąca niewdzięczność pozwanego względem rodziców polegała na tym, że uporczywie nie wywiązywał się z przyjętych obowiązków. Jego zachowanie wobec rodziców było bezwzględne, lekceważące, aroganckie, bez żadnej troski, zainteresowania. Z powyższych względów Sąd Okręgowy na podstawie art. 898 § 1 k.c., art. 64 k.c. w zw. z art. 1047 k.p.c. orzekł jak w punkcie I wyroku.

W zakresie cofniętego powództwa Sąd umorzył postępowanie na podstawie art. 355 k.p.c.(punkt II wyroku). Sąd obciążył pozwanego kosztami procesu orzekając na podstawie art. 98 k.p.c., art. 198 § 1 k.p.c. i § 6 ust. 6, § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 28 września 2002r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.).

Pozwany zaskarżył powyższy wyrok w całości, zarzucając mu naruszenie:

1. prawa materialnego tj. art. 898 § 1 k.c. w związku z art. 899 § 1 k.c. poprzez jego błędną wykładnię, złe zastosowanie i przyjęcie, że pozwany nie wywiązywał się z obowiązków wynikających z umowy darowizny co stanowi wystarczającą podstawę do odwołania darowizny oraz uznanie, że jest równoznaczne z rażąca niewdzięcznością ze strony pozwanego,

2. naruszenie prawa procesowego tj.:

a) art. 233 § 1 k.p.c. poprzez dowolną ocenę dowodów przejawiającą się w nieprawidłowej ocenie zeznań świadków i stron,

b) art. 328 § 2 k.p.c. poprzez brak logicznego wyjaśnienia dokonanej oceny dowodów w szczególności niewskazanie na jakich dokumentach oparł się Sąd, niewyjaśnienie dlaczego nie odniósł się do innych osobowych środków dowodowych oraz brak dostatecznego uzasadnienia prawnego i faktycznego.

Mając na uwadze powyższe, pozwany wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku w całości i oddalenie powództwa ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy

Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach według norm przepisanych.

Sąd Apelacyjny ustalił i zważył, co następuje:

Apelacja nie jest zasadna.

Sąd Okręgowy wbrew zarzutom apelacyjnym, dokonał prawidłowych ustaleń faktycznych, uznając, że w niniejszej sprawie zostały spełnione przesłanki do żądania przez powodów złożenia przez pozwanego oświadczenia woli o przeniesieniu własności gospodarstwa rolnego. Sąd Apelacyjny akceptuje te ustalenia i uznaje zaskarżony wyrok za odpowiadający prawu, aczkolwiek z nieco odmienną argumentacją prawną.

W pierwszej kolejności należy wskazać, że przedmiotem rozpoznania w niniejszej sprawie było żądanie złożenia przez pozwanego oświadczenia woli przenoszącego na powodów własność gospodarstwa rolnego. Podstawą prawną tego roszczenia był zatem art. 64 k.c. w związku z art. 1047 k.p.c.. Artykuł 1047 § 1 łączy się w swej treści z przepisem art. 64 k.c., zgodnie z którym prawomocne orzeczenie sądu stwierdzające obowiązek danej osoby złożenia oznaczonego oświadczenia woli zastępuje to oświadczenie. Obydwa przepisy dotyczą wydania przez sąd orzeczenia zobowiązującego do złożenia oświadczenia woli oznaczonej treści (por. wyrok SN z dnia 19 września 2002 r., II CKN 930/00, LEX nr 55569; wyrok SN z dnia 5 września 2002 r., II CKN 1035/00, LEX nr 75263; postanowienie SN z dnia 19 czerwca 2002 r., II CKN 997/00, OSNC 2003, nr 6, poz. 85; wyrok SN z dnia 29 stycznia 1999 r., I CKU 86/98, Prok. i Pr.-wkl. 1999, nr 5, poz. 30).

Natomiast u podstaw żądania powodów leżała ocena zasadności dokonanej przez nich odwołania darowizny dokonanej na rzecz powoda pismem z dnia 18 stycznia 2012 roku. Odwołanie darowizny z powodu rażącej niewdzięczności obdarowanego powoduje wprawdzie upadek causae donandi, lecz nie przenosi własności nieruchomości z obdarowanego na darczyńcę. Oświadczenie woli o odwołaniu darowizny odnosi jedynie skutek obligacyjny i stwarza po stronie obdarowanego obowiązek zwrotu przedmiotu odwołanej darowizny. Dla wymuszenia realizacji skutku rzeczowego darczyńca powinien wystąpić z powództwem o zobowiązanie obdarowanego do złożenia oświadczenia woli o przeniesieniu własności nieruchomości z powrotem na darczyńcę. Wynika to z zawartego w art. 898 § 2 k.c. odesłania do bezpodstawnego wzbogacenia, które wskazuje na wyłączenie automatycznego skutku rzeczowego odwołania darowizny (por. uchw. SN z dnia 7 stycznia 1967 r., III CZP 32/66, OSNC 1968, nr 12, poz. 199; wyr. SA w Warszawie z dnia 6 października 1995 r., I ACr 630/95, OSA 1997, z. 2, poz. 7; wyr. SN z dnia 18 grudnia 1996 r., I CKU 44/96, Prok. i Pr. 1977, nr 6, s. 30; wyr. SA w Łodzi z dnia 15 grudnia 1999 r., I ACa 651/99, OSA 2000, z. 5, poz. 19; wyr. SN z dnia 20 września 2000 r., I CKN 829/98, Lex nr 50893; wyr. SN z dnia 24 października 2002 r., II CK 396/02, OSP 2003, z. 11, poz. 141, z glosą M. Pyziak-Szafnickiej).

Sąd Okręgowy, oceniając żądanie powodów przez pryzmat powyżej cytowanych przepisów, trafnie uznał, że było ono uzasadnione. Niewątpliwie uzasadnienie zaskarżonego wyroku niedostatecznie wyjaśnia, dlaczego Sąd Okręgowy nie dał wiary zeznaniom pozwanego złożonym w charakterze strony. Jednakże pomimo tego zawiera wszelkie wymagane elementy przewidziane w art. 328 § 2 k.p.c. i na jego podstawie można było prześledzić tok rozumowania Sądu, a przede wszystkim dokonać kontroli instancyjnej tego rozstrzygnięcia. Stąd też zarzut apelacyjny dotyczący naruszenia tego przepisu nie był uzasadniony, bowiem o uchybieniu przepisowi art. 328 § 2 KPC można mówić jedynie wtedy, gdyby uzasadnienie zaskarżonego orzeczenia nie zawierało danych pozwalających na kontrolę tego orzeczenia (zob. post. SN z 21.11.2001 r., I CKN 185/01, L.; wyr. SN z 22.5.2003 r., II CKN 121/01, L.; wyr. SN z 20.2.2003 r., I CKN 65/01, L.; wyr. SN z 7.2.2001 r., V CKN 606/00, L.).

Także zarzut naruszenia przez Sąd I instancji art. 233 k.p.c. nie był uzasadniony. Stan faktyczny w niniejszej sprawie co do zasady nie był sporny. Nie ulegało bowiem wątpliwości, że powodowie przekazali na rzecz pozwanego umową darowizny własność gospodarstwa rolnego, stanowiącego ich dorobek życiowy, ustanawiając jednocześnie na rzecz pozwanego pewne obciążenia. Obowiązkiem pozwanego było zapewnianie rodzicom wszelkiej pomocy i opieki, dostarczenie opału, owoców i warzyw z tego gospodarstwa oraz płacenie składek na ubezpieczenie za matkę do czasu uzyskania przez nią wieku emerytalnego (§ 4 umowy k. 60). Pozostawało poza sporem, że pozwany się z powyższych

obowiązków nie wywiązywał. W czasie postępowania przed Sądem Okręgowym, A. G. przyznał że ostatni raz u rodziców był trzy lata temu. Nie negował tego, że nie pomaga rodzicom, a aktualnie z uwagi na stan zdrowia wymagają oni takiej pomocy, nawet przy czynnościach życia codziennego. Oboje nie są już w stanie pracować w gospodarstwie, a funkcjonują głównie dzięki pomocy córki M. G., która razem z nimi zamieszkuje. Jednakże świadczona przez nią pomoc stanowi realizowanie jej osobistego obowiązku względem rodziców. Nie zastępuje natomiast osobistego obowiązku pozwanego, przewidzianego w zawartej przez niego umowie.

Obrona pozwanego w niniejszej sprawie polegała na przedstawieniu okoliczności usprawiedliwiających w jego ocenie takie zachowanie. Pozwany akcentował zwłaszcza własną trudną sytuację rodzinną, materialną i zawodową. Jednakże argumenty te nie mogły skutkować uznaniem, że zawarta przez niego umowa była wykonywana w sposób prawidłowy. Niewątpliwie skoro posiada on troje dzieci, jest zmuszony dołożenia na ich utrzymanie. Jednakże zawierając umowę w formie aktu notarialnego wiedział o ciężących na nim obowiązkach wobec rodziców. Zadaniem pozwanego było takie zorganizowanie swojego życia osobistego i zawodowego, by móc wykonywać zawartą z rodzicami umowę.

Skarżący, kwestionując w apelacji orzeczenie Sądu I instancji, w istocie przedstawił własną koncepcję stanu faktycznego sprawy, pomijając zebrany w sprawie materiał dowodowy. Ograniczył się tym samym do przedstawienia swojej oceny materiału dowodowego, z której - jego zdaniem - wynikają wnioski odmienne od wyprowadzonych przez Sąd Okręgowy. Tak skonstruowana apelacja nie mogła skutecznie podważyć ustaleń dokonanych przez Sąd I instancji, który w uzasadnieniu wyroku odniósł się do przeprowadzonych w sprawie dowodów i ocenił je we wzajemnym ze sobą powiązaniu, nadto wyjaśnił, jakie fakty i w oparciu, o które z przedstawionych mu dowodów ustalił. Wnioski zaprezentowanej oceny nie uchybiają zasadom logicznego rozumowania.

Skoro zatem nie ulegało wątpliwości, że pozwany nie wykonywał zawartej z rodzicami umowy, to wbrew stanowisku apelacji zachodziły podstawy do skutecznego odwołania darowizny, a co za tym idzie istniały podstawy do żądania złożenia przez pozwanego oświadczenia woli o przeniesieniu własności gospodarstwa rolnego.

Wnioski dowodowe zgłoszone przez pozwanego w apelacji na okoliczność stosunków pomiędzy stronami, oraz zaspokajania potrzeb powodów podlegały pominięciu (art. 217 § 2 k.p.c.). Pozwany został pouczony przez Sąd Okręgowy o obowiązku zgłaszania wniosków dowodowych na poparcie swoich twierdzeń (k. 46), a ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego nie wynikało, iż jest on osobą nieporadną. Pozwany w kierowanych do Sądu pismach procesowych, jak też w wypowiedziach ustnych na rozprawach sądowych, w sposób dostatecznie jasny wyartykułował swoje stanowisko procesowe, a treść jego pism i wypowiedzi wskazywała, że orientował się w sprawie i wiedział, w jaki sposób wykazywać swoje racje.

Odnosząc się natomiast do zarzutu apelacyjnego dotyczącego naruszenia prawa materialnego tj. art. 898 § 1 k.c. należy wskazać, że przepis ten wskazuje niezbędną przesłankę, jaka musi być spełniona przy uwzględnieniu powództwa opartego na tej podstawie, a mianowicie darczyńca może odwołać darowiznę nawet już wykonaną jeżeli obdarowany dopuścił się względem niego rażącej niewdzięczności. Słusznie Sąd Okręgowy zaznaczył, że owa niewdzięczność może być stwierdzona dopiero po uwzględnieniu całokształtu okoliczności dotyczących zarówno obdarowanego, jak i darczyńcy oraz przyczyn konfliktu, jaki między nimi zaistniał. O istnieniu lub nieistnieniu podstaw do odwołania darowizny z powodu rażącej niewdzięczności decydują w każdym przypadku konkretne okoliczności, rozważane na tle zwyczajów panujących w określonych środowiskach społecznych, które nie wykraczają poza wypadki życiowych konfliktów (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2005 roku, I CK 112/05, Lex nr 186998). Podkreślenia wymaga, że darowizna wytwarza stosunek etyczny między darczyńcą a obdarowanym, cechujący się obowiązkiem wdzięczności. Pogwałcenie tego obowiązku przez dopuszczenie się ciężkich uchybień opatrzone jest sankcją w postaci odwołania darowizny.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt niniejszej sprawy stwierdzić należy, że niewątpliwie sytuacja obu stron była trudna, bowiem powodowie wymagają stałej opieki, a pozwany z uwagi na sytuację życiową nie jest w stanie im jej zapewnić. Jednakże biorąc pod uwagę, że umowa zawarta przez A. G. nie była przez niego wykonywana i według jego deklaracji nadal nie będzie, utrzymywanie takiego stanu rzeczy nie było uzasadnione.

W tym stanie rzeczy, uznając apelację za nieuzasadnioną, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 385 k.p.c. orzekł jak w punkcie I wyroku.

O kosztach procesu za II instancję orzeczono jak w punkcie II sentencji wyroku na podstawie art. 98 k.p.c. w związku z § 6 pkt 6 i § 13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (tekst jednolity: Dz. U. z 2013 roku, Nr 461).